

I.

Háromszázados jubileum.

A hitujítás nemes és szabad jelleméért, messzeható dicső következéseiért a legnagyobbszerű világ-események egyike volt. A barbárság az ó-classicismussal a polgáriassult állami életet is elsepervén, a polgári és egyéni szabadságot eltemette s Európa közszelleme dermedten mély álomba dült, lebilincselve a vakhit, babona és a szellemen uralkodó vallási tekintély által. De midőn az ágostai egyszerű szerzetes, a hitujítás bajnoka, a józan észnek, a vizsgálódó szabad szellemnek, a polgári, társadalmi és egyéni szabadságnak nevében megkezdette a harczot a tekintély s az ezt kísérő tudatlanság, babona és elfogultság ellen, a szellem elaléltságából öntudatra ébredt s lázas forrongásában egész Európára a szellemi életnek szép, következéseiben gazdag, de — fájdalom — viharos tavaszát derítette fel, utánzásául a természetnek, mely a hosszasaaszály után rendesen égiháboru és zivatar kíséretében szokta küldení az áldást hozó, termékenyítő esőt.

Viharos volt a vallási és szellemi élet ama tavasza; mert egyfelől a valóságos világi hatalmassággá emelkedett s abban az időben éppen hatalma tetőpontjára jutott hit-tekinély az erőszak fegyverét adta a vakhit és rajongás kezébe, hogy öldökölje hiveit a szabadságnak, melynek gyenge virágai ez alkalommal is vérmézőkön termettek; másfelől mert maguk a hitujítás bajnokai koruk korlátolt felfogásához képest egymást gyűlölték és üldözték, a szerint, a mint egyik a másikat éppen a vizsgálódó ész és a szellem korlátokat nem ismerő szabadságának természete és követelése szerint tulszárnyalta. Luther „másként nem tehetek“ jelmondatával valódi nagyság volt, mégis üldözte a Carlstadtokat, s Kálvin harczolt ugyan a pápa ellen, de Servétet sem birta eltürni. És így e különben megbecsülhetetlen szellemi átalakulás történelmét a hitsabadságról napjainkban alkotott eszménykép fényénél vizsgálva, ott látjuk a haladás mellett a tévedést, a lelkesült magasztosság mellett a botlás sötét vonásait is.

Hazánk távol esik ugyan a hitujítás eredeti színhelyétől, de a felkelt szellemi mozgalom Erdély bércei közé is hamar elhatott,

hol félszázadig tartott lefolyása, az emberi szellem egyik legszebb nyilatkozata. Harcz és küzdelem közt folyt le a hitujítás hazánkban is, de tekintve azt, hogy e harczot és küzdelmet a bajnokok nem a hatalom, hanem a józan értelem, vizsgálódó ész és az ezek által megállított önmeggyőződés, tehát lelki szabadság szellemi fegyverével folytatták vér nélkül; tekintve azt, hogy a hitujítás itt az unitarizmussal végződött be, tehát már három századdal ezelőtt kifejtette azokat a hitnézeteket, melyeket másutt a tudomány és szabad irányu theologia csak napjainkban tisztáz és állit meg; tekintve végre azt, hogy a mig a hitfelekezetek egyenlősége, a vallás szabad gyakorlata, a lelkiismeret szabadsága Magyarországon 1848-ban s Ausztriában csak 1868-ban állittatott meg törvény által, Erdélyben ezek az unitarizmusnak 1568-ban történt törvényes oltalomba vétele által már akkor biztosittattak: bátran kimondhatjuk Erdélyről is, mit a történelem Kálmán királyunkról mond, hogy mintegy túlhaladta korát szellemi felvilágosultságban.

És ha keressük az okokat és vizsgáljuk a körülményeket, melyek nyomán Erdély a kort megelőzve, a vallási szabad meggyőződés és lelkiismeret szabadságának bölcsője lett, ugy találjuk, hogy ennek főbb oka, főbb tényezője az alkotmányos szabadság volt. Az alkotmány keretén belül álló minden polgár azt a polgári szabadságot, melyet neki az alkotmány mint polgárnak adott, átruházta magára, mint a társadalom tagjára; egyénileg is jogosultnak, szabadnak tartotta magát s ennek nyomán jogosultnak és szabadnak tartotta saját véleménye nyilvánítását is. A vallásos forrongás ama korában a vallás ügyeiben való részvétel, nyilatkozás és vita a társadalmi viszonyok által paráncsolt szükségességgé vált, s mert a törvény ezt nem tiltotta, nyilvánosan, a törvény védelme, sőt a törvény képviselője, a fejedelem, személyes felügyelete alatt folyt, miként ezt a hitujításnak Erdélyben történt folyama bizonyítja.

A hitujítás Erdélyben is a Luther-féle hit-elvekkel vette kezdetét, a melyek már 1520 tájatt behatottak a szászok közé. II. Lajos király, Statileo püspök, majd a mindenható Martinuzzi öröklődtek gátat vetni az új tanoknak, de Erdély közszelleme ellentállott a törekvéseknek, az országgyűlések beleavatkoztak a vitába, s szabadelvű, méltóságos irányadásuk oly téren tartotta s vezette a hitujítás ügyét, hogy a hozzá egyedül méltó fegyverekkel, észszel és érvekkel folyjon a küzdelem. Végre az 1557-ben Tordán tartott országgyűlés jun. 1-én hozott e végzésével: „az ország lakósainak

kérésére megengedtük, hogy mindenki azt a hitet vallja, a mely tetszik, akár az új, akár a régi szertartás szerint valót," szentesítette a r. kath. vallás mellett az év. lutheránus vallást is, mert hogy az itt kimondott vallás-gyakorlati szabadság csak ezekre értetett még ekkor, mutatja a következő évben márt. 17-én ugyan Tordán hozott országgyűlési végzés: „a mint ő felsége ezelőtt is megengedte volt, hogy ki-ki azt a vallást kövesse, a mely tetszik, t. i. a pápista vagy lutheránus vallást, ugy most is ezek közül bármelyiknek követésére kegyelmesen szabadságot enged“ Harminczkét évi komoly törekvés ide érlelte Erdélyben a hitujítás ügyét, a protestáns vallások legidősbike szentesített országos törvény által biztos életet nyert.

De ekkor a Kálvin nézetei is utat törtek volt magoknak, s főleg az urvacsora kérdése hevesen vitattatott zsinatokon és magán gyűlésekben. A király s az ország rendei oda érve látván az újabb nézetek fejlődését, s a kiegyeztetést többé nem remélvén, erőltetés helyett megint nemes eszközökhöz nyultak, s 1563. jun. 6-án Tordán ily végzést hoztak: „Mivel mind a két vallást (luth. és ref.) követő székely urak közt különböző vetélkedések támadtak, miből sok rossz következhetik: az ország rendei meghatározták, hogy mindeniknek szabad legyen azt a vallást és hitet követni, a melyik tetszik, s minden a maga vallásán levő papot tarthasson, kik közül midőn egyik prédikálni kezd, a másik ne akadályozza, s ha elvégezte, azután kezdje a másik, és így istenitiszteleletét és a szent-ségek kiszolgáltatását mindenik végezze szabadon. Ki őket megháborítja, hivassék meg a fejedelem elé s büntetődjék büne szerént.“ A következő évben jun. 4-én megint Tordán az országgyűlés még határozottabban szentesítette mind a két protestáns vallásfelekezet egyházi életét.

Az unitárius hitnézetek jóllehet már 1563-ban megkezdték körfutásukat, nyilvános vita tárgyai csak 1566-ban lettek. Ez évben négy hó alatt négy gyűlés tartatott, egy Tordán, kettő Gy.-Fejérvártt és egy M.-Vásárhelytt, melyek mindenikén az „Isten egysége és háromsága“ képezte a sarkpontot. A háromság-tant védők vezére Mélius Péter, az Isten-egységét vitatóké Dávid Ferencz volt, kiről hiteles szájhagyomány azt tartja, hogy a mint a gy.-fejérvári vitáról diadalérzettel Kolozsvárra visszaérkezett, a tordautcza szegletén egy nagy kerek kövön*) egy prédikációt tartott,

*) E kő ma a kolozsvári unitárium templom kerítésében őriztetik.

mire Kolozsvár kedvelt papja után már akkor az egy személyű Isten eszméjéhez csatlakozott.

A következő 1567-ik évben a két fél az irodalom terén folytatta a küzdelmet, s mindkét részről több rendbeli fontos munkák és czáfolatok jelentek meg, melyek a kérdést tisztázták, s mint vitatkozások alkalmával szokott történni, az ellentéteket jobban-jobban kitüntették, minek következtében az unitarizmus is határozottabb alakot öltött magára s a válság bekövetkezett.

Idáig jutván az ügy, nehogy a szenvedélyek féket veszítsenek, ismét közbelépett az országgyűlés a maga fennkölt szabad szellemével, s Tordán 1568-ban jan. 6-án a következő általános törvényt hozta: „Urunk ő felsége, a miképpen ennekelötte való gyűlésében országával közönséggel a religio dolgáról végzett, azonképpen mostan is az jelenvaló gyűlésben azt erősítik, t. i., hogy minden helyeken a prédikátorok az evangéliomot prédikálják, hirdessék, ki-ki az ő értelme szerint, és a község, ha venni akarja, jó, ha nem pedig, senki kényszerítéssel ne keserítse, az ő lelke azon meg nem nyugodván, de oly prédikátort tarthasson, a kinek tanítása ő nekie tetszik. Ezért pedig senki a superintendensek közül, se egyebek a prédikátort meg ne bánthassa. Ne szidalmaztasék senki a religioért senkitől az előbbi constitutiók szerint, és nem engedtetik senkinek, hogy senkit fogsággal, avagy helyéből való priválással fenyegeessen a tanításért, mert a hit Istennek ajándéka.“ E törvény tartalma, mint láttuk, az előbbi országgyűléseken már ki volt mondva, s csak annyiban új, hogy most az unitáriusok érdekében hozatott, s az unitáriusokra alkalmaztatott.

Ugyan ez évben a király maga Gy.-Fejérvárra a végett hív össze egy zsinatot, „minthogy a háromság kérdésében a papok nem értenek egyet.“ E zsinat meg is tartatott márt. 8—18-ik napjain a király és sok főember jelenlétében. Itt hát nyíltan a király akaratából, az ország színe előtt lépett fel Dávid Ferencz társaival az „Isten-egysége“ védelmére. Egyébaránt a király megengedte, hogy a nagy fontosságú kérdés felett ezután is szabadon vitatkozassanak birodalmában bárhol, s szabadon irjanak, de egymást háborgatni s bármi módon bántani keményen megtiltotta.

Az érintettekből megtetszik, hogy az 1568-ik évet az erdélyi unitárius egyház törvényes bölcsőjének lehet tekinteni; mert ha e vallásfelekezet alap-hitelve, az Istenegysége, néhány évvel előbb merült is fel, ha zsinatokon már előbb vita tárgya volt is, de az a

három nevezetes tény, melyek országos és törvényes térre vitték, országos és törvényes alakot adtak e vallásfelekezettnek, az említett 1568-ik évhez vannak kötve. A tordai országgyűlés ekkor terjesztette ki a lelkiismeret szabadságának magasztos elvét az unitárizmus érdekében legszélesebbre; a király ekkor tüzi ki ünnepélyesen az unitárizmus alap-hitelveit megvitatásra; és ekkor szakadnak egy nagy kísérlet után két egyházzá az unitárius és trinitárius magyar protestánsok.

Az erdélyi unitárius vallás-közönség egyházi főtanácsa ez okból az 1568-ki év nevezetes eseményeinek, vagyis törvényes lételének háromszázados emlékét örömmünneppé óhajtván emelni, meghatározta, hogy 1868-ban pünköszt első napján általános hálaünnep tartassék minden ekklézsiában, s e végre készítettessék egy alkalomszerű hymnus és ima, továbbá, hogy ugyanez évben az 1568-ban Tordán hozott törvényezikk emlékére Tordán tartassék zsinat, s ez is egyszersmind emlékünnep legyen, felujtván abban és az által a lelkiismeret szabadságának háromszázados diadalát; végre keblileg pályázatot hirdetett szent vallásunk történelmének kidolgozására. E határozatnak első része eddig teljességbe vétetvén, s a hálaünnepély a közelebbi Pünköszt alkalmával minden ekklézsiában megtartatván, az ez alkalommal elénekelt hymnust és elmondott imát, melyeket vallásközönségünk egyházi feje, Kriza János, érdemes püspökünk irt, ezennel közöljük.

A) HYMNUS.

(Dallam) „Szeret, imád, magasztal“ —
vagy: „Isten áldd meg a magyart.“

1.

Szent öröm-érzésre gyúl
Isten! e Ház népe,
Emlékünkbe felvonul
Három század képe.
A mi benne szép és jó:
Lelked fényirása;
S a mi bús, az oktató
Bölcs kezed vonása.

2.

Szent családdá avatál
Népeid sorából,
Fiuságra kihozál
Szolgálat házából.
Lobogónknak jelszava
Volt a H i t s z a b a d s á g,
Szellemünknek fő-java:
A tisztább I g a z s á g.

3.

Isten Egy igaz Való,
Oszthatatlan Egység,
Nincs hozzá több hasonló
Imádandó Felség:
Mint örök tűz élt szivünk
Mélyében ez eszme,
S hogy vallhatjuk: ez hitünk
Drágán nyert győzelme.

4.

Krisztus lelke nevelé
Hitünk előfáját,
Szent vérrel oltá belé
Nemes erkölcs ágát.
Meváltónknak öt hívök,
Vallván ember-létét;
S e hitünkért szenvedök
Világ gyűlölését.

5.

Im egünkről oszlik szét
A nagy átok súlya,
Mely testvérek életét
Sorvasztólag dúlja.
Hitkülönbség, a kiket
Egymástól elzára,
Egygyé-füzi sziveket
Szeretet varázsa.

6.

Védd Atyánk! erős karral
A fejlődő virágot
Biztatót egy szebb korrall:
A H i t s z a b a d s á g o t.
Saját győződés legyen
Hitünk szirtalapja,
S világot rá ömleszzen
A tudomány napja.

7.

Isten áldd meg a Hazát
Tiszta lelki fényvel,
Áldd meg Egyhivők Házát,
Áldozó erénnyel. —
„Balsors a kit régen tép:
Hozzá vigesztendőt;
Meggöndözte már e nép
A multat s jövődöt.“ —

B) I M A.

Imád, magasztal lelkünk tégedet e vidám pünkösti napon, oh lelkeknek lelke, egy örök Isten! Vajha egészen szivek lehetnénk, hogy méltóbban dicsőíthetnők imádandó tökélyeidet, melyek egyaránt nyilatkoznak a természet és a kegyelem országában.

Oly széppé, oly örömteljessé tette oh Uram! körülöttünk a természet templomát a jelen évszakban, mintha a menyország bocsátkozott volna alá földünkre. Forr, buzog az élet a növényekben,

virágokban, s a virágból gyümölcs, s a most még zöld vetésekből testi életünket tápláló kenyér alakul; forr, buzog a munka mindenütt a természeti és társasági élet terén; forr és működik az újra feltámadt haza életfolyamában is. Lehetne-e szív anynyira érzéketlen, hogy ily lélekteljes pünkösztön ne lelkesüljön s imádásodra ne olvadjon, oh örök forrása a szeretetnek! a kinek mindenütt jelenvaló s működő lelked költe fel életet, friss vidám életet ott is, hol hideg halál és pusztulás látszott.

De mindenek felett szent és áldott nekünk mostan a vallás temploma, hová a természet muló szépségei s testi életünk fentartására viruló áldások öröm- és munkazajos köréből bejövénk, hogy emlékezzünk amaz első keresztény nagy pünkösztre, a szent lélek kiömlésének tavaszára, a midőn forrott és buzgott az ihletett apostolok munkája, hogy elültetnék újból a világ közepébe a valódi élet fáját, melynek üditő gyümölcseitől a tudatlanság és véték tiltotta volt el az emberi lelkeket, hogy az igazság elszórt magvaiból felnevekednék Krisztus egyháza, erkölcsi élet kenyérével táplálni az emberiséget.

Oh mi fenséges, szív- és lélekemelő ünnep a pünköszt! mennyire alkalmas arra, hogy minden szívet magasztos öröm s a legforróbb hála érzelmeivel töltsön el irántad legdicsőbb Felség! hogy szilárdítson a lélekben erős bizalmat a te bölcseséged, igazságod és hatalmad iránt; béketürest és bátorságot a kötelesség szolgálatában, mély tiszteletet, hű szeretetet az igazság és erény iránt. A legfontosabb, legelhatározóbb győzelemre, melyet valaha az emberiség jó ügye kivívott, egy boldogító szent vallás diadalmára, a kereszténység alapítására emlékeztet e szent nap.

Áldott légy Isten! mindazon intézményekért, melyek által az ősrégi időkben készítgetted az emberiséget a szent lélek, a tisztább vallás és erkölcsiség szép pünkösztjére; kegyeletes hálánkra méltók a bölcsek és próféták, a kik törve az emberszivek köszikláit, egyengették az útat boldogító eszmék elfogadására; a tudományok és művészetek nagy- és széplelkű emberei, a kik az örök-igaznak, jónak és szépnek fáklyáját időről-időre tovább adták utódaiknak, hogy terjedne a világosság országa; áldottak legyenek az igazság vértanúi, a kiket nevökön említ a történelem, s áldottak azok is, a kiknek nevét emberkéz nem jegyezte fel, de üdvös tetteik és szenvedéseik befoglalvák az emberiség nagy életébe. Legmélyebb hálánk és tiszteletünk adójára méltó szent hitünk fejedelme, Jézus, a

kinék tiszta szent szive s felséges szelleme szilárd és mind halálig hű apostolokat szentelt és nevelt a szellem vallásának, a szabadság és szeretet evangéliomának. Hála az igazság igéiért, a melyek ajkiról oly szívhez szólólag s meggyőzőleg hangzottak; hála szent életeért, mely a szelidség és jóakarat erejével hóditott; hála szenvedéseiert s kereszt-haláláért, melyeket isteni ügye igazságának érzetében nyugodtan állott ki, a te kezeidbe ajánlván lelkét, s a miért élt és szenvedett vala, az igazság országának megalapítását. Hála tenéked Ur Isten, hogy az ő halálát feltámadás és élet követte tovább, meg tovább terjedőleg, s a lelkek országa felett uralkodó Jézus nevét szellemi és erkölcsi diadalmak környezik, a minők még emberi nevet nem dicsőitettek. Oh hála jó Atyánk! a hitszabadságért, a melyet szent Fiad az ő közbenjárói tisztével megszerzett nekünk, világositva az ösvényt, a melyen minden hívő s bűnbánó szív egyenesen járulhat hozzád menynei édes atyjához, s szabadon emelheti fel saját hite s erényes élete áldozatát minden más emberi közbenjárás nélkül; hálánk tenéked a legédesebb vigasztalás forrásáért, mely a sirontúli élet reményében fakad számunkra.

Atyánk! tudjuk, hogy egeidből e földre alászállva a legdicsőbb, legigazabb eszme sem kerülheti ki a földi salakkal vegyülést; a te pünkösti szent lelkedet is már korán kezdték más nemű, földies természetű lélekkel helyettesíteni; a szabad mozgásu szent lélek működését csakhamar holt betű s hagyomány korlátai közé szoritották újabb szabásu, de hason lelkületű irástudók és farizeusok, — belényultak szentségtelen kezeikkel még a szív legdrágább sajátja, a lelkiismeret szentélyébe is, megszabni merészelvén, mit kelljen himni vagy legalább vallani hívőknek s nem hívőknek. Le volt tapodva a szabadság, a melylyel szent Fiad megszabadított, s az evangéliom élő Krisztusát mostan nevét viselő álbarátok zárák be az elhordozhatatlanná vált régi törvény kökoporsójába. Azonban nem volt ő halva, ki egykor magáról mondhatá: „Én vagyok a feltámadás és az élet“, nem voltak halva, sőt mind mélyebben ható s meszszebb terjedő életet éltek eszméi a megváltott emberiség lelkében, s egy újabb pünköstön új apostolok lelke fuvallatától másod ízben gördítették le a koporsó köve, mely zárva tartá a szent igazságot, másod ízben lön az életnek és feltámadásnak húsvét ünnepe, s a szent lélek szabad kiömlésének pünköstje.

A jelen napok emlékeztetnek minket is, egység-hívő keresztényeket, a hitszabadság nagyszerű küzdelmeire, melyeket hitünk baj-

nokai anynyi erővel és bölcsességgel, elszántsággal és önfeláldozással folytattak, nem lévén más fegyverök, mint Isten igéje és a tudomány, s más kényszerítő eszközük, mint a hatalom, mely az igazságban rejlik. Hallani véljük a szorongatott lelkiismeret keserű kiáltását azok ellen, a kik azt saját hitében, az emberi szívnek e legdrágább birtokában, háborgaták erővel, fegyverrel, és csalárd s ággal és minden hatalmaskodással; hallani véljük még most is a kesergető gúny- és vád-szavakat, érezni a sujtó csapásokat hit-elődeink, jámbor apáink ellen, a kik főboldogságnak, örök életnek hívék, hogy tégedet Atyánk egyedül ismerjenek igaz Istennek lenni, s megismerjék a kit elbocsátottál, a Jézus Krisztust; a kiknek hitelvök vala: Egy az Isten, és egy a közbenjáró Isten és emberek között, az ember Jézus Krisztus; vallásuk lelke pedig vala az Isten és emberek iránti szeretet.

Áldott légy Atyánk! hitünk diadalmaért, a te oszthatatlan egységed hitének kivívásáért; légy áldott lelked kegyelméért, hogy az akkor országló magyar fejedelmet a tisztább igazság megismerésére vezetted, s annak akarására, hogy „birodalmában teljes vallásszabadság legyen; áldott légy a szabadelvű, felvilágosodott szellemért, melylyel az akkori törvényhozó honatyák végezték, hogy a prédikátorok az evangéliumot minden helyeken hirdessék, ki-ki az ő értelmé szerint, s hogy senki a vallásáért ne fenyegettesék, ne szidalmaztasék. Te voltál erős várunk és paizsunk ellenségink ellen, megszabadítál a gyakran mindenfelől reánk tört veszedelmektől. Uram, te viaskodtál érettünk, midőn a nehéz próbáltatások napjain már-már egészen elepedtünk; enyhítetted égető szomjunkat olykor töviskoronánk hordozása alatt, biztatván szent lelkeddel, hogy csendesen várnök a te szabadításodat, a te jó kedved esztendejét.

Három évszázad viszontagságos képe vonul fel szemeink előtt ez emlékezetes napokban. Nagy Isten, tiéd a dicsőség s hála, minden szép és jó vonásért, melyet egyházi életünk képén erőtlén, de hű kezeinkkel irva felmutathatunk; tiéd a hála a sötét bús vonásokért, az inség s fájdalom napjaiért is, a melyeket hitünk s erkölcsünk aranyjának megpróbálása végett atyai bölcseséged ránk mérni jónak látott. Boldogok mi, gyarló eszközök isteni gondviselésed kezeiben, ha az igazság és szabadság országának mindig hű,

lelkes munkásai voltunk, ha oszlattuk mi is erőnkhez képest a babona és tudatlanság bús homályát, terjesztettük a mivelődés erkölcs-szelidítő világosságát, s áldoztunk mindig szent szeretettel a vallás, a haza és emberiség nagyobb dicsőségére.

A mi jó munkát bennünk s általunk, Uram, elkezdettél, hiszszük, te el is fogod dicsőségesen végezni. Csak arra kérünk, légy nekünk kicsiny seregednek, továbbra is őriző pásztorunk, valamig rendületlenül hivei leszünk lobogónk régi jelszavának, mely a szent szabadság volt, s szellemünk legfőbb javául a tisztább igazságot, hitünk és életünk élő s éltető forrásául a szeretetet fogjuk tartani. Oh add szívünkre vennünk, menyinyit áldoztak, s menyinyi vértanui vért is izzadtak a hit bajnokai, hogy tisztább elveket s eszméket ültethetnének el e hazában, azért illő és kötelesség, hogy szív- és lélekkel, akarattal s tetterővel egybeforrva őrizzük meg a reánk hagyott drága szent örökséget. Nagy áron vétettünk meg, ne legyünk emberek szolgái. — Terjeszszed Uram, a családok, népek, hitfelekezetek között mind szélesebb körben, mind mélyebbre hatólag az evangéliom tiszta világát; add, hogy a betű és hagyomány ne ölje, ne korlátozza többé a lelket, a józan ész tisztább látását, a lelkiismeret szabad nyilatkozatát; ne szaggassa tovább is egymást gyűlölő részekre Krisztus testét, az anyaszentegyházat, a hit- és vélemények különbsége, sőt inkább a vallásnak egy igaz lelke, az egymásért áldozni kész szeretet fűzze mind szorosabban egy testté a meghasonlott testvéreket. Senki se legyen emberek szolgája a hitben, de legyünk mindnyájan emberfeleinknek szolgái és áldozó testvérei a szeretetben.

Isten áldd meg a hazát s ennek koronás apostoli királyát az igazság, szabadság és szeretet szent lelkével. S ha a szent lélek ihletéséből különböző nyelveken szólanak is e haza népei, mint hajdan az apostolok, ha különböző hitet és színt vallanak is: add, hogy mindenkor egyek legyenek az akaratban: a közhaza épségét, jólétét és dicsőségét minden magán érdeknek elébe tenni, s annak szent igazait teljes áldozatkészségökkel védelmezni. Ihlesd a vallás szolgáit, a szellemi élet munkásait a templomokban és iskolákban, hogy a gondjaik alá bizott lelkek nevelése, oktatása és vigasztalása szent dolgában hűséggel és áldással járjanak el, hogy legyen földi hazánk világosság, öröm és béke országa, boldog zsengeje a buzgó epedéssel várt menyinyek országának. Szent Fiad az Ur Jézus nevében kérünk, hallgass meg minket. Amen.